

б) організація ситуації спільного вирішення продуктивних завдань з колективним обговоренням і публікацією результатів;

в) проведення на початковому періоді навчання у ВНЗ циклів навчальних занять за спеціально розробленими програмами навчання.

Література

1. Овсянкіна Л. Роль особистісно орієнтованої освіти в сучасному суспільстві / Л. Овсянкіна // Вища освіта України. – 2003. - №1. – С.101-105.

2. Радкевич В.О. Особистісно-орієнтований підхід до підготовки майбутніх фахівців у професійній школі / В.О. Радкевич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців. – К; Вінниця. – 2002. – 571 с.

3. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів: досвід, проблеми та перспективи. – Х. : Вид-во НФАУ, 2004. – 216 с.

4. Сігаєва Л.С. Вміння й навички самостійної роботи у професійному становленні дорослої людини: навч-метод посібник / Л.С. Сігаєва, М.Г. Гордієнко. - К.: Вид-во «ЕКМО», 2007. – с. 114-127.

5. Ходорчук А.Я. Системний підхід до організації самостійної роботи студентів – важлива складова комплексного підходу до формування фахівця ВНЗ / А.Я. Ходорчук, Т.С. Стубайло // Медична освіта. – 2010. – № 2. – с. 157-159.

Скробач Н.В., Вышиванюк В.Ю., Багрий Н.Н. Комплексный характер организации учебной деятельности и самостоятельной работы студентов

Резюме. Цель исследования состояла в решении вопроса о характере исследования различных форм обучения студента учебным умениям. Речь идёт не о выборе той или иной формы как наиболее эффективной, а об использовании многообразия форм организации учебной деятельности студентов с тем, чтобы обеспечить уже на начальном этапе обучения формирование саморегулируемого учения. Высокий уровень саморегуляции учебной деятельности – это и есть основа эффективной самостоятельной работы.

Ключевые слова: учебная деятельность, самостоятельная работа, студенты, преподаватель, высшее учебное заведение.

Skrobach N.V., Vyshyvanyuk V.Y., Bagriy N.N.

The Complex Nature of Learning Activities and Self-Reliant Work of Students

Summary: The aim was to study the determination of the nature of different forms of teaching students learning ability. This is not about choosing one or another form as the most effective and the use of various forms of educational activity of students to ensure that already at the initial stage of formation of self-regulating learning theory. High level of self-learning activities - this is the basis of effective independent work.

Keywords: educational activities, independent study, students, teachers, university.

Надійшла 06.02.2012 року.

УДК: 574.2+613.7+378.147

Стефурак В.П., Ястребова О.С., Глагович М.В.

Навколишнє середовище і здоров'я людини. Медико-екологічна освіта

Кафедра медичної біології і генетики (зав. каф. - проф. Л.С.Ковальчук)

Івано-Франківського національного медичного університету

Резюме. Обґрунтовано необхідність розширення та модернізації медико-екологічної освіти як комплексу виховних, навчальних, інформативних заходів, спрямованих на збереження і відновлення антропогенно порушених екосистем і всієї біосфери для покращення стану здоров'я людей. Формування екологічного мислення і культури молоді — важливий фактор взаємодії людини з довкіллям та соціально-економічного добробуту населення планети.

Ключові слова: навколишнє середовище, здоров'я людини, медико-екологічна освіта, екологічне виховання.

Чільне місце серед глобальних наукових проблем займають проблеми майбутнього людини, забезпечення оптимальних умов її всебічного розвитку, сучасних і подальших взаємовідносин людини з умовами навколишнього середовища, які постійно змінюються.

Середовище є невід'ємною умовою існування живого організму, сукупності живих істот, людини і людської спільноти, прояву соціально-економічних, політичних чи демо-

графічних процесів. Воно є функціональним блоком складних систем, у яких відбувається обмін речовиною, енергією та інформацією між усіма їхніми компонентами, незалежно від того, чи є ці системи біотичними, економічними, технічними чи соціальними [3].

Взаємовідносини людини з навколишнім середовищем – одна з глобальних проблем сучасності. Її вирішення стає необхідною передумовою розвитку економіки і самого існування людського суспільства [4].

Д. П. Нікітін й Ю. В. Новіков визначають навколишнє середовище як цілісну систему взаємопов'язаних природних й антропогенних об'єктів і явищ, серед яких відбувається праця, побут і відпочинок людей [5].

Істотний вплив на формування уявлень про сутність природного середовища та його зміни під впливом виробничої діяльності людства мало вчення В. І. Вернадського про біосферу і ноосферу, а також визначення людського розуму і керованої ним праці потужною геологічною си-

лою, яка спричинилася до відчутних змін у будові та функціонуванні плівки життя [1,2].

Одним з найважливіших показників взаємодії людини з довкіллям є здоров'я населення і його соціально-трудова потенціал. Якщо вивчення стану здоров'я індивідуума забезпечується (хоча і недостатньо) розгалуженою системою медико-біологічних наук, то розвиток екологічної освіти і покращення здоров'я в умовах погіршення довкілля великих груп населення, що складає основу сучасного і перспективного соціально-трудова потенціалу країни, немає поки що міцної фундаментальної бази.

Останнім часом сформувався новий напрямок в екології, екологія людини – міждисциплінарна комплексна наука, мета якої надати уявлення про взаємовідносини між людиною і природою. Вона покликана сприяти збереженню і зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і психічних можливостей людини.

Виникла гостра необхідність об'єднання зусиль природничих, технічних та суспільних наук для вивчення закономірностей взаємодії людини, людських популяцій, людства з довкіллям. Базою для цього повинна стати система медико-біологічної освіти.

На відміну від інших живих організмів, людина не лише використовує природне середовище, але й активно перетворює його, часто створюючи нове середовище і для свого життя. Людина не лише пристосовується до навколишнього середовища, але й пристосовує та змінює його до своїх соціальних потреб. А тому у центрі уваги медико-біологічних наук є науково-практична концепція керування адаптацією населення регіонів з високим техногенним навантаженням, розробка систем освітніх заходів, спрямованих на зменшення ступеня ризику для здоров'я населення, що працює в шкідливих умовах або проживає в екологічно небезпечних зонах.

Поняття „середовище”, що впливає на здоров'я людини, значно ширше, ніж естетична структура природного довкілля, з яким багато асоціюють цей термін. Соціальні і економічні умови, що не забезпечують людей нормальним харчуванням, чистою водою і задовільними санітарно-гігієнічними нормами, у кінцевому результаті відбиваються на стані здоров'я населення. Не меншого впливу завдають виробничі процеси і рішення уряду, в яких ігноруються факти забруднення робочих місць на підприємстві чи його околицях різними шкідливими відходами. Неправильне харчування, вживання спиртних напоїв, паління, недостатнє фізичне навантаження є причинами багатьох поширених захворювань. А це в свою чергу пов'язано з традиціями, економічними умовами і політикою держави.

Перераховані вище умови середовища визначають здоров'я населення будь-якого суспільства. Там, де панують недоїдання, забруднення, інфекційні хвороби – висока дитяча смертність явище звичайне. Переїдання, сидячий спосіб життя і паління відбиваються на здоров'ї середнього покоління, сприяють розвитку захворювань серцево-судинної системи і пухлин. Там, де виробничий процес не контролюється, доля робітників у шахтах, на заводах і в полі – професійні захворювання і рання смерть – ціна, яка ніколи не враховується при визначенні вартості продукції.

Очевидно, дуже важко створити абсолютно ідеальні умови для здоров'я. У міру розвитку людського суспільства розвиваються і хвороботворні агенти, а біологічні, геологічні і хімічні умови навколишнього середовища змінюються особливо швидко там, де порушується природна рівновага.

Ефективно використовуючи наші знання про причини хвороб, можна звести до мінімуму страждання людей і знизити кількість випадків передчасної смерті. Однак добитися

успіху одним лише збільшенням затрат на дорогі лікувальні заходи не вийде. Соціальні зсуви і зміна поведінки людей здатні сильніше вплинути на захворюваність і смертність, ніж лікарі та ліки. Так, покращенню здоров'я населення можуть сприяти, наприклад, реформа охорони здоров'я і загальна реформа в Україні, запобігання забруднення повітря в містах, покращення водозабезпечення в багатьох регіонах держави, зміна характеру харчування та зниження куріння серед молоді, а головне – перехід суспільства до більш високої соціальної організації.

Виявити небезпеку, що прихована в навколишньому середовищі, зрозуміло, значно легше, ніж ліквідувати її. Соціальні перетворення, що необхідні для покращення здоров'я людини, не можна ні купити, ні взяти в кредит, ні пожертвувати у вигляді досягнень передової медицини. Ключ до вирішення питання про вплив навколишнього середовища на здоров'я – у надрах економіки, освіти, політики, способу життя і взаємовідносин людей з їх природним довкіллям. Здоров'я населення як дзеркало відображає лице суспільства.

Ось чому важливим напрямком керування адаптацією людини є створення системи безперервної медико-екологічної освіти – комплексу медико-екологічного виховання, навчання та інформування, що створює в людини уяву про цілісність екосистем, закономірності коєволюції і коадаптації компонентів екосистем, необхідності збереження цілісності екосистем та усїєї біосфери для покращення стану здоров'я людей.

Система безперервного екологічного навчання і виховання, в першу чергу, повинна включати в себе ряд етапів – дошкільний, початково шкільний, середній шкільний, вузівський і післядипломний. Вона передбачає на кожному з етапів логічний розвиток, поглиблення та доповнення екологічних знань – фактів, термінологій, закономірностей, класифікацій, методів, а головне – критеріїв оцінок стану довкілля, отриманих на попередніх етапах навчання.

Екологічна ситуація в нашій державі, стан і добробут українського народу значною мірою залежатимуть в майбутньому від широти охоплення усього населення екологічним вихованням і суцільною екологічною освітою. Ніхто не змінить нашу екологічну ситуацію в будь-якому регіоні країни, якщо ми самі не змінимо нашого ставлення до неї.

Метою екологічної освіти і виховання повинно бути формування екологічного мислення і культури, тобто розвиток у свідомості людини цілісної системи екологічних знань, переконань, загальнолюдських цінностей, закріплення їх у конкретних видах діяльності із врахуванням психологічних особливостей, індивідуальності вроджених задатків і соціального оточення кожного суб'єкта. Необхідність істотного підвищення рівня екологічної культури кожної людини і суспільства в цілому вимагає адекватної перебудови системи екологічної освіти і виховання, пошуку нових підходів до її реалізації.

Екологічна неграмотність людей часто є однією з основних причин усіх негативних явищ у взаємовідносинах людини і суспільства з природою, які дуже загострилися у наш час і загрожують світовою екологічною катастрофою, що висуває проблему виживання людства. Ось чому для того, щоб виробити у людей екологічне мислення і світогляд, який дозволив би вирішувати всі проблеми взаємовідносин людини і суспільства з природою, тобто без зайвої шкоди для навколишнього середовища і без збитків для себе, повинна проводитись систематична робота з екологічної освіти і виховання.

За кордоном, а сьогодні і в нашій країні розроблено і втілюється в життя чимало програм екологічної освіти і

виховання з метою якомога ефективнішого переконання населення, особливо шкільної та студентської молоді, в необхідності виключно екологічно грамотного природоохоронювання. Однак, оцінюючи і аналізуючи стан довкілля Прикарпаття, переконуємось, що практичне втілення у життя цих програм бажає бути значно кращим. І справа тут не стільки у якості змісту самих програм, методик чи форм викладання, скільки у можливості їх реалізації, що власне й визначає їх ефективність. Тобто сама необхідність впровадження екологічної освіти взагалі, освіти і виховання у вузах, школах та позашкільних закладах, зокрема, визнана аксіомою, а ось реалізація її залишається малоефективною. Причини відомі і досить тривіальні. Опинившись у нелегкій економічній ситуації ті, хто повинні були б забезпечувати підвищення рівня екологічної обізнаності, відтак культури й природоохоронної активності населення, не мають належної можливості для повної віддачі. Адже для того, щоб когось чомусь навчити, необхідно самим викладачам вузів, вчителям шкіл мати відповідну фахову підготовку, володіти реальною інформацією про стан навколишнього природного середовища, практичними навиками використання відомих методик та й фінансовими можливостями їх практичного втілення.

Цю проблему, на наш погляд, потрібно розв'язувати в комплексі. З метою підвищення рівня екологічної освіти студентської молоді перш за все необхідно за прикладом європейських університетів відкрити кафедри (курси) екології людини у всіх вузах країни, де б отримували екологічні знання майбутні фахівці незалежно від основного профілю, поновити у вузах діяльність студентських дружин з охорони природи, у школах і позашкільних закладах реорганізувати товариства охорони природи, активізувати природоохоронний рух серед молоді. Необхідний тісний зв'язок з організаціями, установами, на базі яких можна організувати практичне навчання — заповідники й національні парки, біологічні бази (стаціонарні) вузів, ботанічні сади.

Екологічна освіта повинна здійснюватись на різних рівнях і з людьми різного віку, складати систему повних знань, умінь і навиків. Важливо з раннього дитинства зацікавити людину живою природою, щоб вона постійно думала: що і як відбувається навколо неї, що можна робити, а що ні у гаю, лісі, щоб не завдавати шкоди прекрасному світові живих істот.

Навчаючись у школі, вузі, читаючи книги, дивлячись телевізор, людина постійно збагачує своє уявлення про взаємозв'язок різних явищ природи, певні закономірності їх змін і розвитку, отримує можливість проаналізувати результати своїх дій.

В екологічній освіті важливе значення має питання про мотиви охорони природи. Мотив - це свідоме спонукання, що спричиняє дію для задоволення якої-небудь потреби людини. А тому в екологічній освіті і особливо в пропаганді природоохоронних знань обов'язково необхідно використовувати різні мотиви (патріотичні, естетичні, пізнавальні, гігієнічні, релігійні та інші).

Метою екологічної освіти є вироблення певної поведінки людини, вона сприяє розвитку її екологічної культури. Підсумок всього цього - оптимізація взаємовідносин людини, суспільства і природи, сприяння формуванню певного екологічного мислення і свідомості.

Екологічне виховання, яке формує екологічну культуру людини, повинно включати: 1) виховання громадської

відповідальності за стан навколишнього природного середовища, розвиток почуття любові до рідної природи і прагнення до спілкування з нею; 2) виховання професійної екологічної потреби вірно, екологічно грамотно застосовувати відповідні знання, вміння та навички, прагнення до передбачення наслідків впливу людини і суспільства на природу; 3) виховання екологічної культури природоохоронювання і праці на природі з спричиненням їй найменшої шкоди; 4) виховання екологічної культури поведінки на природі і розумного споживання її дарів; 5) вироблення екологічного мислення і свідомості як здатності критично усвідомлювати динамічну ситуацію взаємовідносин з природою з метою прийняття вірних рішень.

Отже, екологічна освіта та виховання справді є основою формування екологічного мислення і свідомості, без яких неможлива екологізація виробництва, що робить його екологічним і безпечним для здоров'я.

Лише здорове населення спроможне забезпечити високу продуктивність праці, чого вимагає сьогодні відбудова суверенної держави, а стан здоров'я українського народу безпосередньо залежить від якості навколишнього природного середовища, і тільки невідкладне вирішення екологічних проблем забезпечить добре здоров'я майбутнім поколінням.

Література

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. / В. И. Вернадский — М.: Наука, 1989. — 263 с.
2. Голубець М. А. Від біосфери до соціосфери. / М. А. Голубець — Львів: Поллі, 1997. — 252 с.
3. Голубець М. А. Середовищезнавство (інвайронментологія). / М. А. Голубець — Львів: Компанія "Манускрипт", 2010. — 176 с.
4. Екологія людини. / О. М. Микитюк, О. З. Злобін, В. М. Бровдій [та ін.] — Харків: Ранок, 1998. — 208 с.
5. Никитин Д. Н. Окружающая среда и человек / Д. Н. Никитин, Ю. В. Новиков — М.: Высшая школа, 1986. — 455 с.

Стефурак В.П., Ястребова О.С., Глагович М.В.

Окружающая среда и здоровье человека. Медико-экологическое образование

Резюме. Обоснована необходимость расширения и модернизации медико-экологического образования как комплекса воспитательных, учебных, информативных мероприятий, направленных на сохранение и восстановление экосистем и всей биосферы для улучшения состояния здоровья людей. Формирование экологического мышления и культуры молодежи - важный фактор взаимодействия человека с окружающей средой и социально-экономического благосостояния населения планеты.

Ключевые слова: *окружающая среда, здоровье человека, медико-экологическое образование, экологическое воспитание.*

Stefurak V.P., Yastrebova O.S., Glagovich M.V.

Environment and Human Health. Medical and Ecological Education

Summary. At this article were showed the necessity of expansion and modernization the medical and ecological education as a complex of pedagogical, training and informative activities directing to preserve and restore ecosystems and the entire biosphere to improve health of people. Formation of ecological thinking and culture of youth is an important factor of human interaction with the environment and socio-economic welfare of the planet.

Keywords: *environment, human health, medical and ecological education, ecological thinking.*

Надійшла 28.11.2011 року.